

Posudek diplomové práce

Název: Porovnání institutů náhradní rodinné péče z hlediska potřeb dítěte a pečujících osob

Autorka: Miroslava Růžičková

Oponentka: PhDr. Hana Janečková PhD., Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, katedra pastorační a sociální práce.

Práce si klade za cíl nahlédnout do problematiky náhradní rodinné péče a představit sociální práci s ohroženými dětmi. Má ucelenou, logickou strukturu. Postupuje od obecné charakteristiky moderní rodiny, jejích forem a funkcí, k výkladu změn v oblasti hodnot, životních podmínek i fungování státu, které se promítají do života i chápání rodiny. Věnuje se právům dítěte i jeho základním psychologickým potřebám. Přináší přehled různých, státem garantovaných forem pomoci dětem i rodinám. Obsáhlé jsou kapitoly o náhradní výchovné péči a zejména o náhradní rodinné péči, které svědčí o velkých praktických zkušenostech a teoretických znalostech autorky v této oblasti, včetně právních příslušných norem. Z hlediska cíle práce je důležitý názor autorky, která hodnotí institut svěření dítěte do péče fyzické osoby (svěřenectví) jako naprosto stejnou „službu“ (nejčastěji poskytovanou prostřednictvím nejbližších příbuzných dítěte), jako je pěstounská péče (s. 54). Autorka však upozorňuje, že fyzické osoby jsou více omezeny ve svých právech a povinnostech, zajišťují péči o dítě pouze z vlastních příjmů a z „výživného“ od rodičů dítěte a jsou tak ekonomicky znevýhodněny v porovnání s pěstounskými rodinami. Nemusí se vzdělávat a jsou zpravidla starší (babičky dítěte). K tomuto problému nejspíše směřuje empirická část diplomové práce, není to však na první pohled tak zřejmé.

Na více než dvaceti stránkách předkládá autorka deskriptivní kvantitativní studii, která si klade za cíl srovnat výhody a nevýhody dvou velmi podobných forem náhradní rodinné péče – svěřenectví a pěstounské péče. Výzkum vychází z osobní praxe autorky, která chce získaných výsledků také prakticky využít. Výzkumné otázky směřují do oblasti znalostí rozdílů mezi oběma formami náhradní rodinné péče, výchovných problémů, s nimiž se náhradní pečovatelé setkávají, a institucí, které jim pomáhají. Zkoumají, jak je naplňován zákon o sociálně-právní ochraně dětí, výkon role pečující osoby a využívání sociálních opor. Nedostatečně je dle mého názoru formulován výzkumný problém, a tak poněkud postrádám smysl uskutečněného výzkumného šetření (proč je důležité pro pěstouny a pečující osoby znát rozdíly mezi jednotlivými formami?). To se pak promítá do skutečnosti, že zjištěné výsledky jen potvrzují skutečnosti, které předpokládá zákon a které mají být naplněny prostřednictvím aktivity OSPOD – tedy svěřovat znevýhodněné děti primárně do péče nejbližších příbuzných (především prostřednictvím institutu svěřenectví, méně často formou pěstounské péče, která je určena zejména pro děti z dětských domovů a výchovných ústavů). Tomuto výchozímu rozdílu pak odpovídají i rozdíly ve výskytu výchovných a zdravotních problémů, které jsou častější, dle zjištění autorky, v pěstounské péči než ve svěřenectví. Nelze říci, že je překvapením nepřítomnost psychiatrických problémů u dětí, které žijí ve své širší rodině (svěřenecká péče), na rozdíl od dětí

z ústavní péče, které se dostávají do pěstounské péče u cizích rodin. I další zjištění lze vysvětlit existencí rodinných vazeb, ve kterých dítě nejspíše bylo před a zůstává i po svěřením do péče, a přirozeností nastavené formy náhradního rodičovství v případech svěřenectví (např. i statisticky významně nižší povědomí o právech a povinnostech dle novely Zákona). Zjištění, že neexistuje statisticky významná souvislost mezi instituty péče a informovaností pečujících osob bylo nejspíše možné očekávat. Na samém počátku totiž nebylo dostatečně zdůvodněno, proč by osoby, jimž je dítě svěřováno do náhradní péče, měly znát jiné instituty. Mohou a chtějí se snad na základě těchto znalostí rozhodovat a vybrat si, zda budou pěstouny nebo jinými fyzickými osobami?

Z diskuse vyplývá, že se potvrzuje trend, který chtěl pravděpodobně vyvolat zákon o sociálně právní ochraně – totiž přesunout větší podíl náhradní rodinné péče do širší rodiny dítěte. Není jasné, co autorka myslí, když se ptá, zda 44% babiček mezi pečujícími osobami je „pozitivní hledisko“. Je tento podíl babiček dostatečný nebo nedostatečný? Proč by neměl být pozitivní? Autorka se ani nesnaží o interpretaci získaných čísel. Čím si vysvětluje, že fyzické osoby (tedy většinou blízcí příbuzní) mnohem častěji hledají oporu v OSPOD a častěji oslovují lékaře (i přesto, že svěřené děti jsou zdravější), než pečovatelé - pěstouni. Je to proto, že pěstouni mají povinnost spolupracovat s doprovázející organizací ze zákona, zatímco pečující fyzické osoby tuto povinnost nemají? Autorka dále zjistila, že 56% pečujících osob není seznámeno s rozdílem mezi pěstounskou péčí a péčí jiné fyzické osoby, jíž je dítě svěřeno do péče (většinou prarodičů). Nikde si však nepřečteme, proč by to vlastně měli znát, ani není specifikováno jaké další otázky pro pracovníky OSPOD či další odborníky z těchto výzkumných zjištění plynou.

Výzkum je po metodologické stránce dobře uchopen, jeho jednotlivé kroky jsou správně naplánovány a podrobně popsány. Výsledky jsou rozděleny na ty, které se týkají dětí, a ty, které se týkají pečujících osob. Zpracování a prezentace výsledků je přehledná, je třeba ocenit i snahu o statistické testování závislosti.

Ke slabším stránkám práce patří úvodní kapitoly, v nichž se autorka potýká s vymezením pojmu rodina a trendů jejího vývoje, snaží se popsat systém sociálních dávek a příspěvků a celkem okrajově řeší téma křesťanské sociální práce s ohroženými dětmi. Zajímavá je v tomto směru jen kapitola 2.1., která popisuje práci křesťanských organizací v okrese Klatovy. Jinak zde bohužel najdeme závažné věcné chyby a nepřesnosti. Např. na s. 19 je zaměněn zákon č. 117/1995 o státní sociální podpoře se zákonem č. 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi; podle zákona č. 329/2011 o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením nejsou poskytovány dávky na pomoc v hmotné nouzi. Sociálně – právní ochranu garantuje stát především dětem, nikoli rodině. Rodinu podporuje kvůli dětem, nikoli kvůli harmonickému manželství a partnerství (s. 19). O jistém neporozumění systému sociálně právní ochrany dítěte ukazuje zvláštní důraz na roli soukromých subjektů v poskytování služeb pro rodiny (podle živnostenského zákona) na s. 19 – 20. Motivem poskytovatelů těchto služeb jistě není podpora rodin v péči o děti, nýbrž jejich zisk. Orientují se tedy výhradně na bohatou klientelu. Autorka také zcela opomíjí roli státu ve výchově a vzdělávání dětí v podobě systému předškolní a školní výchovy a vzdělávání. Podobně role státu ve sladování profesních a rodinných rolí je jiná než zde autorka popisuje. Stát nenabízí mateřskou dovolenou nebo pružnou pracovní dobu, ale připravuje zákony a vytváří legislativní podmínky, které musí být zaměstnavateli dodržovány tak, aby byla naplňována práva dětí a rodin vyplývající z ústavy a mezinárodních dokumentů.

Mezi nedostatky je třeba zmínit i gramatické chyby a nesprávné slovní a větné vazby (s. 10 list Efetským místo Efezským, chybí zde začátek citace; s. 21 - „státní národnost a příslušnost“, s. 22 – „poživatelé sociálního systému“). Kapitola 1.3. se nazývá „Nové vzorce rodiny“ – v odborné terminologii se však užívá „formy rodiny“, nebo „modely rodiny“. V této kapitole autorka tvrdí: „Každý mladý člověk měl jistotu, že se o něj stát postará, že jej finančně zajistí“. Neupřesňuje však o jaké době hovoří a co má vlastně na mysli, bylo by třeba téma lokalizovat v čase a prostoru. Smysl postrádá i věta na s. 19: „Služby sociální péče zajišťují soběstačnost rodinám, které z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nejsou samostatné.“ Tabulky na s. 14 a 15 jsou nepřesvědčivé a není jasný jejich zdroj, je to MPSV nebo ČSÚ? Jsou původní nebo je vytvořila sama autorka z dostupných dat? Zdá se, že jsou zde sečteny nesourodé údaje a součet tedy o ničem nevyovídá. Na s. 22 autorka v citaci pod čarou uvádí Speciální pedagogické nakladatelství, které nikdy neexistovalo (má být Státní). U přímých citací z Matějčka není uvedena strana (na s. 10, 16) . A na s. 15 hovoří o potřebě „smyslnosti“ u dětí, což asi prof. Matějček neměl na mysli. V souvislosti s psychickou deprivací postrádám mezi jmenovanými autory také prof. Langmaiera. Jako psychickou deprivaci však tito autoři neoznačovali všechny negativní vlivy, jimiž bylo dítě ohroženo, jde o specifickou oblast, stejně jako sociální vyčlenění. Na s. 21 autorka uvádí Světovou deklaraci o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji a Úmluvu o právech dítěte, aniž by vysvětlila souvislost mezi nimi a správně je citovala.

Závěr:

Silnou stránkou práce je solidní orientace autorky v oblasti náhradní rodinné péče a tomu odpovídající prezentace tohoto tématu v příslušných kapitolách. S velkou pečlivostí zpracovala autorka též svůj empirický výzkum, i když definice výzkumného problému a z něho vyplývajícího cíle výzkumu nejsou zcela přesvědčivé. Ke slabším stránkám práce patří zejména její první, obecnější část, kde se setkáváme se značným množstvím věcných nepřesností a chybných formulací.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení písmenem C – D.

V Praze dne 26.1.2016

Otázky pro diskusi:

Jaká byla základní pohnutka Vašeho výzkumu. Byl to problém s nedostatečnou podporou pečujícím osobám? Nebo Vás znepokojuje znevýhodnění jedné z obou skupin pečujících, které zkoumáte?

Je účelem Vaší práce přinést argumenty pro zjednodušení procesu náhradní rodinné péče v podobě spojení dvou institutů, kterými se zabýváte?

Z čeho vyplývá křesťanský ideál rodiny, který popisujete na s. 21, jako hodnotu úplné rodiny mezi jedním mužem a jednou ženou. Je pravdou, že křesťanství mj. nepřipouští adopci?